

fransk-italienska stil, som Nik. Tessin införde. Från Läckö emanerar några predikstolar (Ödeby och Almby i Närke samt Ripsa i Söderm.), som uppenbara en ny ornamentik, som dessutom får större plats till förfång för figurerna, som bibehålla sin gamla nordiska barockprägel med tycke av Rubens svungfulla, flytande stil. En annan infallspart för den nya barocken var Drottningholm, där många utländska mästare voro anställda.

Hans Rabéns bok presenterar, som kanske framgår redan av denna lilla översikt, ett överflödande rikt material. Det är en imponerande konstproduktion denna mellansvenska predikstolskultur. Förlaget, Bröderna Lagerström, Stockholm, har också gjort sitt yttersta för att låta avhandlingens framträda i en så förnämlig dager som möjligt.

Bengt Cnattingius.

Ostpreussens största orgelverk.

En av den protestantiska kyrkomusikens äldsta och mest framgångsrika beskyddare i Ostpreussen är Neurossgärterkyrkan i Königsberg. År 1673 erhöll den, enligt handlingarna, sin första orgel. Några år senare utökades detta orgelverk med ett självständigt ryggpositiv som spelades på en andra manual. Denna orgel bibehöll sig till år 1707. En större reparation förlängde dess livslängd till 1734. Detta år uppdrogs åt orgelbyggaren Casparini i Königsberg att bygga ett helt nytt orgelverk.

Casparini var svärson till den kände orgelbyggaren Johann Josua Mosengel i Königsberg och barnbarn till den i hela Tyskland som »grösster Meister seiner Zeit in der Orgelbaukunst» berömde Eugen Casparini från Schlesien. Casparinis dispositionsförslag utgör ett »mönsterexempel» för orgelbyggerikonsten under senbarocken.

<i>Huvudverk:</i>	<i>Ryggpositiv:</i>	<i>Pedal:</i>
Prinzipal 8'	Prinzipal 4'	Prinzipal 8'
Bordun 16'	Flöt 8'	Prinzipal 16'
Quint 3'	Quintadena 8'	Subbass 16'
Terz 1 3/5'	Oktava 2'	Flöt 8'
Gedackt 8'	Sesquialtera 1 3/5'	Oktava 4'
Rohrflöt 4'	Sedecima 1'	Quinta 6'
Oktava 4'	Spielflöt 4'	Superoktava 2'
Superoktav 2'	Quint 3'	Bauerflöte 1'
Jula 8'	Mixtur 3 fach	Posaune 16'
Mixtur 4 fach	Dulcian 16'	Trommete 8'
Cymbel 3 fach		
Trommete 8'		

Casparinis verk bibehöll sig i tre generationer. År 1904 var emellertid en ombyggnad nödvändig. I överensstämmelse med växlingarna inom århundradenas klangideal uppstod ett orgelverk som blott föga liknade Casparinis. Att detta ej kunde fylla sin egentliga uppgift — att vara ett gudstjänstinstrument — förstår man bäst då man framdrager de vanliga dispositionerna från denna tid för jämförelse. Kriget och den

efterföljande inflationstiden tilläto ej församlingen i Neurossgärter att giva sin orgel den erforderliga vården, varför den fick förfalla. Till slut måste församlingen besluta sig för en grundlig iståndsättning av sin orgel. En ny disposition uppställdes, vilken framför allt blev ändamålsenlig. Vad låg närmare till hands än att efter 200 år återgå till Casparinis disposition från 1734, varest denna fordran uppfyllts på bästa sätt? Likväl kunde det ej bli tal om att fullständigt utesluta den romantiska orgeln för vilken den nya orgellitteraturen blivit skriven. Det blev därför nödvändigt att i viss mån uppföra ett slags kompromissorgel, dock utan att därför på något vis fördärva enhetligheten i instrumentets klangbyggnad. Man gjorde ett försök att samtidigt uppställa två från varandra skilda orgelverk så att de bildade ett helt. Detta tillgick sålunda: på första och andra manualerna uppfördes Casparinis disposition från 1734. Den fjärde manualen åter farmställer ett slutet verk, som innehåller alla för utövandet av nyare musik erforderliga register. Till denna »orkester»-orgel låter tredje manualen lämpligt foga sig så, att den romantiska färgpraktens effekter lätt uppnås. Å andra sidan — beroende på dispositionssättet — låter den tredje manualen utan vidare anpassa sig efter barockorgelns man. I. och II. Därmed vidgas denna klanggrupps möjligheter så, att orgelmusik, till exempel av Buxtehude, är utförbar med originalregistrering på huvudverk, ryggpositiv och bröstverk.

Den nya orgelns disposition.

Huvudverk (Man. I, lufttryck 85 mm.).

Prinzipal 16'	Quinte 2 2/3'
Prinzipal 8'	Terz 1 3/5'
Gedackt 8'	Mixtur 4—5 fach
Gemshorn 8'	Cymbel 3 fach
Oktave 4'	Trompete 8'
Rohrflöte 4'	Helle Trompete 4'.
Oktave 2'	

Rückpositiv (Man. II, lufttryck 75 mm.).

Flöte 8'	Quinte 2 2/3'	Krummhorn 8'
Quintadena 8'	Sesquialter 1 3/5'	2 Cymbelsterne
Prinzipal 4'	Feldpfeife 1'	Flieg. Adler
Spielflöte 4'	Mixtur 3—4 fach	Tremulant.
Oktave 2'	Dulcian 16'	

Brustwerk (Man. III, lufttryck 80 mm.) Schwellwerk.

Quintadena 16'	Nachthorn 1'
Prinzipal 8'	Quinte 1 1/3'
Rohrflöte 8'	Scharff 4 fach
Ital. Prinzipal 4'	Bärpfeife 8'
Blockflöte 4'	Sing. Regal 4'
Schweizerpfeife 2'	Tremulant.

Oberwerk (Man. IV, lufttryck 85 mm.) (Schwellwerk).

Liebl. Gedackt 16'	Terz 1 3/5'
Geigenprinzipal 8'	Sifflöte 1'
Sing. Gedackt 8'	Cornett 2—4 fach
Aeoline 8'	Mixtur 6—7 fach
Vox coelestis 8'	Rankett 16'

Violine 4'
 Nachthorn 4'
 Prinzipal 2'
 Flautino 2'
 Zartquinte 2 2/3'

Trompette harmonique 8'
 Vox humana 8'
 Clairon 4'
 Tremulant.

Pedal (lufttryck 85 mm.).

Prinzipalbass 16'
 Subbass 16'
 Prinzipal 8'
 Bauernpfeife 1'
 Mixtur 6 fach
 Sordun 32'

Kupferflöte 8'
 Oktave 4'
 Nachthorn 4'
 Superoktave 2'
 Dulcian 16'
 Posaune 16'

Trompete 8'
 Singend Cornett 2'.

Koppeln.

Manualkoppel II/I
 » III/I
 » IV/I
 » III/II
 » IV/II
 » IV/III

Pedalkoppel I/Ped.
 » II/Ped.
 » III/Ped.
 » IV/Ped.

Hauptwalze (frei einstellbar)

Walzen.

Pedalwalze (frei einstellbar).

Handregistrierung

Freie Kombination I
 » » II
 » » III
 » » IV
 » » V
 » » VI

Druckknöpfe.

Tutti mit Koppeln
 Auslöser
 Freie Pedalkombination I
 » » II
 Auslöser

Handregister zur freien Kombination.

Manual 16' »ab»
 Pedal aus Walze »ab»
 Hauptwerk aus Walze »ab»
 Rückpositiv aus Walze »ab»
 Brustwerk » » »
 Oberwerk » » »
 Hauptwerk »ab»
 Rückpositiv »ab»
 Brustwerk »ab»
 Oberwerk »ab»
 Rohrwerk »ab»

Manualkoppel II/I
 » III/I
 » IV/I
 » III/II
 » IV/II
 » IV/III
 Tuttikoppel
 Pedalkoppel I/Ped.
 » II/Ped.
 » III/Ped.
 » IV/Ped.

15 Einzelabsteller für Rohrwerke.

Zugknöpfe.

Anzeiger für Hauptwalze
 » » Pedalwalze
 » » Schweller III
 » » » IV

Zeiger.

Voltmeter
 Amperemeter.

Tritte. (In Wechselwirkung mit den entsprechenden Knöpfen.)

Pedalkoppel I/Ped.
 » II/Ped.

Auslöser
 Tuttipedal »an»

Handregistrierung
 Freie Kombination I
 » » II
 » » III
 » » IV
 » » V
 » » VI
 Tutti mit Koppeln »an»

Pedalkoppel III/Ped.
 » IV/Ped.
 Tuttikoppel »an
 Pedalregister »ab»
 Pedalkoppeln »ab»
 Koppeln aus Hauptwalze
 » » Pedalwalze
 Hauptwalze »ab»
 Pedalwalze »ab»

Taschenladen. Elektr. Traktur.

Verket, som utgått från den kända firman W. Sauer (innehavare Oskar Walcker) i Frankfurt a. d. Oder, tog fem månader att uppföra, och betecknas av samtliga tyska orgelbyggare som ett föregångsinstrument för en ny riktning.

I tekniskt hänseende är orgeln utrustad med alla nutidens modärniteter. Så anbragtes för första gången i Ostpreussen förutom den vanliga valsen (Hauptwalze) även en självständig pedalvals. Båda äro fritt inställbara från spelbordet. Vidare må de nya jalusisvällarna omnämnas, vilken verkan vid cresc. och decresc. absolut likna de rent mekaniska och därför möjliggöra en jämn svällverkan. Koppelanordningarna äro anlagda på trenne olika sätt: medelst handvippor, knappar och trampor, vilka stå i växelverkan.

Särskilt omnämmande tarvar orgelns framstående intonation. Det är svårt nog att uppnå enhetlighet i samtliga stämmor i ett orgelverk på 67 register, huru mycket svårare då i ett verk som innehåller två till klangen fullkomligt motsatta egenskaper, vilka likväl måste kunna bilda en enhetlig klang! Denna enhetlighet har uppnåtts, antingen det gäller den solistiska verkan av enskilda register eller den oerhörda tuttiklangen.

(Översatt med benäget tillstånd från förf.)

En med rikt bildmaterial försedd festskrift: »Die Orgel der Neurosgerter Kirche zu Königsberg i. Pr.», har utkommit på Bärenreiters förlag i Kassel, och lämnar mera detaljerade uppgifter om detta värdefulla verk jämte en del upplysningar om våra dagars »Orgelbewegung».

Gunhild Schedin.

Recensioner.

Kyrkokunskap.

Yngve Brilioth: Svensk kyrkokunskap. Diakonistyrelsens förlag, Stockholm.

Enbart de båda första paragraferna i denna bok borde vara tillräckligt starkt skäl för var präst och kyrkomusiker,

kyrkovård och kyrkorådsledamot att snarast förskaffa sig själv och sin kyrkas arkiv denna bok. Den första av paragraferna innehåller en rent magistral översikt av den svenska kyrkans utveckling — ett kompendium i svensk kyrkohistoria. — Den andra paragrafen ger ett tvärsnitt av kyrkan i Sverige av i dag. I de följande